

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

2017

MEPUTSO: 80

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaloganyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.

3. Araba dipotšišo KA MOKA.

4. KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng LE LEFSA.

5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

7. Tshela mothladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

8. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.

9. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 50

KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 30

KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 40

10. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

SETŠWELETŠWA SA A**GO JA KE MAANO FELA**

1	Go ja go logelwa maano, le gona mphemphe e a lapiša. Ao ke mantšu a moswana ge a be a bone ka mokgwa wo bophelo bo kganyago ka gona ge o sa bo hlalefele. Batho ba loga maano a go fapana gore ba kgone go šia tlala ka lebelo. Bangwe ba bapatša dilo tša go fapana; dienywa, merogo, diaparo le tše dingwe. Bangwe ba itirela dirapana ka magaeng gomme ditšweletšwa tša gona ba di iša ditseleng go yo bapatšwa. Ba bangwe ba ipopile dihlophana tša go dira diprotšeke tša mehutahuta; tša go loga, tša go roka; tša go betla, bjalobjalo. Segolothata ke gore digotlane di robale ka mpa ya lenono, mala a bona a sa tswirinyane le go itielana manxa bošego.	5
10
2	Kgwebo yeo e goletšego godimo kudu ke ya go bapatša mafelong a boemadithekesi le boemapese, go bapatšwa kudu merogo, digwere le dienywa. O tla hwetša go swerwe ditokomane, dingwe di gadikilwe mola dingwe di apeilwe, go ya le gore moreki o kgotsofatšwa ke dife. Ga go robalwe ruri. Ngwana o godišetšwa lefelong le a ba a hloma kgwebo ya gagwe ya maemo a godimo.	15
3	Batswadi ba tlogetše malapa ba robala molaleng, magahlanong a mebila gore go tsene sekete ka morabeng gomme lapa le gole. Kudukudu basadi ba go swara thipa ka bogaleng, motho wa gona o tlemetše ngwana ka thoko o gokere mokotlana wa dinamune, lentšu go kwala la 'namune ka mo, mokotlana ke R20 fela' . Ga go bošego, ga go mosegare. Ge sefatanaga se ema borekišetšong gona o tlo bona tiragatšo ya nnete. <i>O tlo hwetša nke manong a bone setopo, ba kgeregela koloing ka moka. Yo mongwe o bona nke ba tlo ba ba mo thaka pele, o fetša ka go fošetša mokotlana wa gagwe wa dinamune ka lefastere la kolo, wa mo eta pele. O tla no o hwetša ge a fiha go mootledi. Gore o betha mootledi thoko efe ya mmele, di tla bonwa ke ge a šetše a batametše gobane ge a ka se dire bjalo o tlo hwetša ba bangwe ba šetše ba thibile lefastere la mootledi gomme ya ba go palelwa ga gagwe.</i>	20
25
30
4	Tlhakahlakanong ye ga o sa tseba gore ngaka ya setšo e fapana bjang le mmapatši fela wa dihlare. Masogana a mafsa le bona ba epa digwere, ba apea meriana tsoko ya go tsebja ke bona ba nnoši. O tla hwetša ba swere mabotlelwana le diphuthelwana tša go bitšwa ka maina a go fapana. Baotledi ka go fapana nnete ba a reka gobane ba tseba mohola wa mabotlelwana ao le diphuthelwana tša gona. 'Lebotlelwana le le go tsoša o hwile.' Ao ke mantšu a lesogana ge le gwaletša mootledi yo a phetšego tswee! Ke kgwebong felo fa. <u>Bjanyana bo sa rekwego bo hloka mmapatši</u> . Yo mongwe o swere sehlophana sa magaba le yena o kgwebong. Ditoro le tšona di gana go lalwa ke kgang. Mo go bapatšwa dilo tša molala, ga go nyakege sente go di hwetša, go nyakega diatla fela.	35
40

5	Ge o fihla ditoropong o gahlanetšwa ke babetli ba dilo tša go fapana. Yo mongwe o go šupa ka lefehlo mola yo mongwe a go laetša lehuduo le leho. Ke bokgabo ruri. Lehuduo le lengwe o ka re le tateditšwe ke noga ya marabe. Ge o foša mahlo kua thokwana o bona yo mongwe a sa le gare le go feleletša go bula nong mahlwana. Ge e tloga mola le yona e hlabja theko. Gantši baeti ke bona ba rekago dibetlwa tše.	45
6	Sephephetheng se o tlo makala o kopana le yo mongwe yo a kgopelago tšhelete a ntše a sa dira selo. Tšhelete ga se ya go fiwa empa ya go lefela seo motho a se dirilego goba go reka. Le bona ba šetše ba logile maano a bona. Ge a tsena ka mo o bolela gore o hlaetše ka diranta tše lesome gore a hwetše ya go namela ka ge a sa šome gomme a be a tlile go nyaka mošomo. Ge o mo fa diranta tše lesome, o sokologela ka thoko ye nngwe o kgopela yo mongwe ka lentšu lona lela. Motho wa gona ka go hloka šedi le go kgopela kudu, a ka kgopela motho o tee gabedi a sa lemoge. Ruri ba fepa bana ka makobela ka nnete. Batho a ba tsoge ba itirele, ga go kgomo ya boroko.	50 55

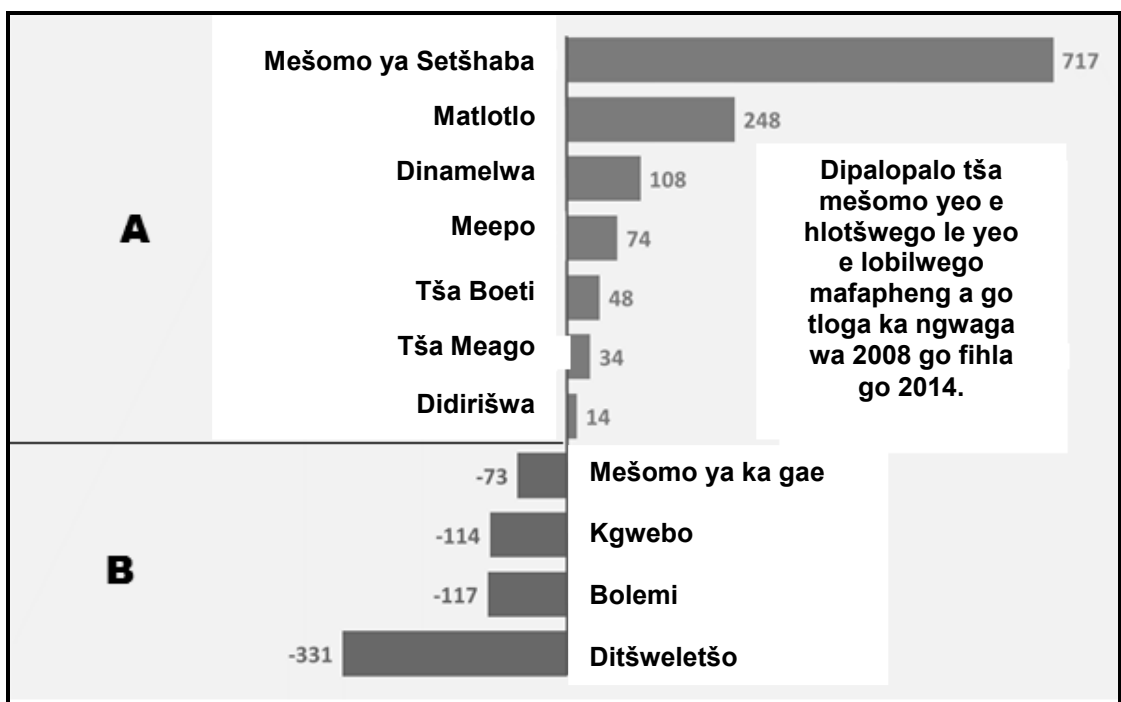
[Boitlhamelo]

- 1.1.1 Go tšwa TEMANENG YA 1 efa ditsela TŠE PEDI tšeo batho ba itirelago tšhelete ka tšona. (2)
- 1.1.2 TEMANA YA 1 e nyeuma ka sekapolelo sa mothofatšo. Tsopola mehlala YE MERARO go tiišetša taba ye. (3)
- 1.1.3 Efa mehuta ye MEBEDI ya diprotšeke tšeo batho ba di tsenelago go ya ka TEMANA YA 1. (2)
- 1.1.4 Ke kae moo kgwebo e golelago godimo go ya ka TEMANA YA 2? (1)
- 1.1.5 Go tšwa TEMANENG YA 2 laetša mehuta ye MEBEDI ya ditokomane tšeo di rekišwago kudu. (2)
- 1.1.6 Go ya ka TEMANA YA 2, ke ka lebaka la eng go le bohlokwa gore ngwana a golele mafelong a mohuta wo? Efa mabaka a MABEDI. (2)
- 1.1.7 Hlaloša polelo ye e kotofaditšwego ya mmapatši. (1)
- 1.1.8 Ke ditlamorago tša mohuta mang tšeo di ka hlolwago ke ditiragalo tša TEMANA YA 3 tšeo di ngwadilwego ka moseka? Efa TŠE PEDI. (2)
- 1.1.9 Na seema se se thaletšwego TEMANANEG YA 4 se tšweletša molaetša ofe go ya le ka fao se šomišitšwego ka gona temaneng? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.10 Ke masogana fela a bapaletšwago dibapatšwa mafelong a go fapana go ya ka TEMANA YA 4. Dumela goba o ganetše ka lebaka. (1)
- 1.1.11 Ke eng seo babapatši ba se dirago go hloma dikgwebo ntle le go šomiša tšhelete? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)

- 1.1.12 Na o bona nke go ka dirwa eng ka batho bao ba hlalošwago TEMANENG YA 6? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.13 Kgopolo ya gago ke efe mabapi le lefoko la mafelelo la TEMANA YA 6? (1)
- 1.1.14 Ge o be o le Tona ya Tlhabollo ya Dikgwebo, o be o ka dira eng ka batho bao ba hlalošwago TEMANENG YA 5? (1)

1.2 Lebeledišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka sona.

SETŠWELETŠWA SA B

[E nolofadišwe go tšwa go Inthanete]

- 1.2.1 Go ya ka papetlana ye, ke lefapha lefe leo le lobilego mešomo ye mentši: (1)
 - A Mešomo ya setšhaba
 - B Mešomo ya ka gae
 - C Mešomo ya ditšweletšwa
 - D Mešomo ya didirišwa
- 1.2.2 Ke lefapha lefe leo le lobilego mešomo ya palo ya fase. (1)
- 1.2.3 Bapetša lefapha la mešomo ya setšhaba le la didirišwa. (2)
- 1.2.4 Ke eng seo o bonago nke se hlola seemo sa B go papetlana ye? Efa dilo TŠE PEDI? (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala temana ye e latelago gomme o ngwale dintlha TŠE ŠUPA ka maikarabelo a molaodi wa kantoro ya Meyaraphethiši.

DITAELO

1. Ngwala dintlha TŠE ŠUPA mafokong ao a feletšego ka mantšu ao a sa fetego 70.
2. Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
3. Ngwala ntlha E TEE lefokong LE LENGWE le LE LENGWE.
4. Šomiša mantšu A GAGO.
5. Ngwala palomoka ya mantšu ao o a šomišetšego ka mašakaneng mafelelong a kakaretšo ya gago.

SETŠWELETŠWA SA C**KWALAKWATŠO YA SEKGOBA SA MOŠOMO**

Masepala wa selete wa Sekhukhune o kwalakwatša sekgoba sa mošomo wa molaodi yo mošomo wa gagwe o tlogo akaretša go laola kantoro ya Meyaraphethiši wa masepala wa selete. Mošomo wo o nyaka motho wa maikemišetšo le boikgafo. Go laola bašomi ka go ba fa thekgo mošomong wa bona. Dikopano ka moka tša makala mabapi le Lenanetlhabollo ke mošomo wo mogolo wo o tlogo dirwa. Masepala o sepetšwa ka mašeleng a godimo kudu, ka gona mohlankedi wa maemo a o swanetše go laetša boetapele go taolo ya tša mašeleng.

Ge motho a sa hlokomele dikotsi tša go amana le mošomo wa gagwe o tlo ba le mathata. Molaodi yo o swanetše go ba le leihlo la go kgona go bona kotsi e sa etla gomme a e thibe. Kantoro ya molaodi wa Masepala ke yona e thwalago bašomi ba masepala. Ke maikarabelo a molaodi go bona gore molao wa kamano ya bašomi le melawana ka moka ya bašomi e a latelwa. Go se dire bjalo go tla dira gore Masepala o ikhwetše o le dikgorong tša tsheko kgafetšakgafetša. Metsotso ya dikopano ka moka tša Masepala ke bohlatse bja gore nnete Masepala o tšwetša pele mananeo a wona a tlhabollo, ka gona molaodi ke maikarabelo a gagwe go bona gore metsotso ya dikopano ke ya maemo a godimo a go kgotsofatša. Motho ga a swanela go ipotšiša gore mongwaledi o be a nyaka go reng ka metsotso yeo. Se se tlo tliša tlhompho go badudi ba Masepala gore ka nnete tema e tšwela pele.

[Boitlhamelo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

**KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO
POTŠIŠO YA 3**

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

SETŠWELETŠWA SA D

SUNLIGHT, SEMPŠAFATŠA MALAPA

**E hwanyolla ditšhila e ke batho
ba babedi**

**Tšhela ka dintlhana tša menwana,
o hlatswetše lapa ka moka**

Le magoši a šomiša yona fela

[E amantšwe go tšwa go Inthanete]

- 3.1 Ke eng seo se bapatšwago papatšong ye? (1)
- 3.2 Efa dithekniki tše pedi tšeo mmapatši a di šomišitšego go goga šedi ya mmadi. (2)
- 3.3 Tsopola leina leo le feteletšago bokgoni bja sebapatšwa. (1)
- 3.4 Ke moselana ofe wo o šomišitšwego go tšweletša thekniki ya go jabetša? Fahlela. (2)
- 3.5 Kgetha karabo ya maleba. Polelo ye 'Le magoši a šomiša yona fela' e tšweletša thekniki efe ya papatšo? Fahlela.
- A Go hlohleletša
- B Go bapetša
- C Go bolela
- D Go swantšha (2)
- 3.6 Tšweletša lediri leo le utollago molaetša wa papatšo. Fahlela. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5**5.1 SETŠWELETŠWA SA F**

Le ge go thwe ngwana ga a llelwe phefo o llelwa tlala, ka nako ye nngwe o kwa bohloko ge ngwana a roromela ka lebaka la go hloka diaparo tša marega. O tla hwetša ngwanabatho a ikaparetše maratha gomme phefo e mo omeletša, a šenne meno ka go kwa phefo yeo e mo tsenego le marapong. Ge o lebedišiša o humana ngwana yo a hwetša mphiwafela gomme go se na le seo a direlwago ka tšhelete yeo.

Marega ke sehla seo se re tšweletšago nyanyeng ka ge re se ra rekela bana diaparwana tše borutho. Bana ba re mola ba bolawa ke phefo, ba buše ba swe ka ge ba itahlela mollong wa dikgong tša mohwelere ka lebaka la go nyaka go hwetša boruthorutho. Re sa kgotsa tiragalo ya go swa, ka go le lengwe dihithara le tšona di tšhuma dintlo ka ge di lala di thumašitšwe.

Tshenyegelo ye e hlolegago marega ke ya masetlapelo. Dintlo di swa lorelore le batho ba loba maphelo a **bona**. Maokelo a fufula ka bana bao ba swelego le batho bao ba ubutšwego kgabong ya mollo. Ba dipelonyana tše dimpe ba ithiba ditsebe le mahlo ge tša mohuta wo di direga.

[Boitlhamelo]

- 5.1.1 Tsopola seema seo se tšwelelago temaneng ya mathomo. (1)
- 5.1.2 Ngwala lehlalosešagotee la lentšu le 'humana' go tšwa temaneng ya mathomo. (1)
- 5.1.3 Efa lebopi la kganetšo lefokong la mafelelo temaneng ya pele o be o ngwale lefoko leo ka tumelo. (2)
- 5.1.4 Tsopola mohlala wa leitiri temaneng ya bobedi. (1)
- 5.1.5 Hlaloša sebopego sa leamanyiina leo le thaletšwego. (2)
- 5.1.6 Leadingwa le 'dihithara' le godiša polelo ya Sepedi. Tiišetša kgopolo ye ka lebaka o be o fe molawana wo o amago leadingwa le. (2)
- 5.1.7 Ke ka lebaka la eng lentšu le 'buše' temaneng ya 2 e le lethuši. (1)
- 5.1.8 Efa lehlathi leo le tšwelelago temaneng ya mafelelo gomme o hlaloše ka fao le dirišetšwego ka gona go gatelela tshenyagalelo temaneng ya mafelelo. (2)
- 5.1.9 Lentšu leo le kotofaditšwego le ka tšweletša ditlhalošo tša go fapana. Ngwala mafoko a MABEDI go kgonthišiša seo. (2)

- 5.2 Lebelela seswantšho se le mantšu a sona gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

SETŠWELETŠWA SA G

[Inthanete]

- 5.2.1 Efa bontši bja dilo tšeo di swerwego ka matsogo. (2)
- 5.2.2 Kgetha karabo ya maleba. Lelatodi la moya wo o fokago mo seswantšhong ke:
- A Lesego
B Lerato
C Lethabo
D Manyami (1)
- 5.2.3 Ngwala mohuta wa modirišo wo o tšweletšwago ke pudula ya 1. (1)
- 5.2.4 Šomiša lekopanyi go tšweletša seo motho wa A a se dirago. (1)
- 5.2.5 Phošolla lefoko la pudula ya 2. (1)

[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80